"شاشاۋی شققان امەریكا" نندەتپەن ایقاسۆدا ساتسزدىككە ۇشراۆ زاردابىن تارتتی

□ جۇك شك

پارتیا ـ توپتار ولەرمەندەنە ترەسكەن، سایاسي بارىنشا ۇیەكتەنگەن، قوعام اۋىر دارەجەدە جىك ـ جىككە بولىنگەن جاعدایدا امەریكانىك ۇزاق ۋاقىتتان بەرى ماساتتانىپ كەلە جاتقان ٴتۇزىم جوباسى "سایاسیدى تەرىستەۋگە" وزگەرىپ، "شاشاۋی شققان امەریكانىك" نندەتكە قارسى اتتانۋ ارناسى بۇگىنگى كۇندە 620 مىڭنان استام حالىق جاننان ایرىلعان ایانىشتى حالدى تۇدىردى

تایاۋدان بەرى امەریكادا جاڭا تیپتى ایدارشا ۋیرۇس وكپە قابىنۇ نندەتىنە شالدىققان دیاگنوزى تۇراقتاندىرىلعان ناۋقاستار سانى كۇرت ارتىپ، نندەت جاعدایى تاعى دا ناشارلادى. وسىلاي بولا تۇرا، امەریكادا ەكى پارتیا نندەتكە قارسى اتتانۋ سایاساتتىق شارالار جوننندە كەركىلدەسۋىن توقتاتپادى، فەدەراتسیالىق ۇكىمەت پەن جەرگىلىكتى ۇكىمەت اشىققان ـ اشىق ٴبىرىن ـ ٴبىرى جازعىرىدى. امەریكادا نندەتپەن ایقاسۆدا بىلىققان جاعداي ٴتۇزىمنىك كەرەككە جاراماي قالۋىنىك تەرەڭ قاتپارىندا ماسەلەلەردى ایقىن كورسەتىپ بەردى. پارتیا ـ توپتار ولەرمەندەنە ترەسكەن، سایاسي بارىنشا ۇیەكتەنگەن، قوعام اۋىر دارەجەدە جىك ـ جىككە بولىنگەن جاعدایدا، امەریكانىك ۇزاقتان بەرى ماساتتانىپ كەلە جاتقان ٴتۇزىم جوباسى "سایاسیدى تەرىستەۋگە" وزگەرىپ، "امەریكا قۇراما شتاتى" "شاشاۋی شققان امەریكاعا" اینالىپ قالدى، ەك سوڭندا نندەتپەن ایقاسۆدىك ساتسزدىككە ۇشراۆ زاردابىن تۇدىردى.

نندەت امەریكانىك جەر ـ جەرىندە لاك سالىپ، 50 شتاتتىك بارلىعى "اۋىر اپات كۇینە" ەنىپ، اۋىر جاعداي وبیەكتیۆ جاقتان امەریكانىك بارلىق الەۋمەتتىك دەنساۋلىق ساقتاۋ بایلىعىن بىرىكتىرۋىن، بۇكىل قوعامدىق كۇشتەردى اتتانىسقا كەلتىرىپ توتەپ بەرۋىن تالاپ ەتتى. ٴبىراق، ٴىس جۇزىندە حسۋان تەكسەرۋ، ماسكى تاعۋ، قوعامدىق قارىم ـ قاتىناس ارالىعىن ساقتاۋ، وتباسىندا اۋاشالانۋ، ۋاكسینا ەكتىرۋدەن ەمدەۋ ستراتەگیالىق قورى ٴبولىسى، شۇعىل قیىندىقتان قۇتقارۋ زاڭ جوباسى قاتارلىلارعا دەیىن امەریكادا ەكى پارتیا، ۇقساماعان جىكتەگى ۇقىق قۇرىلىمدارى ٴبىر نیەتپەن كۇش بىرىكتىرە نندەتپەن ایقاسۆدىك جولىن قاراستىرۋدىك ورىنىنا، قایتا تۇس ـ تۇستان ایتىلمىس ٴتۇزىلىستى تەڭگەرۋ ـ دەن تۇعان جەكە مۇددەگە كەنەلۋدىك "قولایلىلعىنان" پایدالانىپ، نندەتپەن ایقاسۆ كەلەلى جاعدایىن سایاسي باس پایداعا جىعىپ بەرىپ، "شاشاۋی شققان امەریكانىك" نندەتپەن ایقاسۆی جاعدایىن تۇدىرىپ، بۇگىنگى كۇندە 620 مىڭنان استام حالىق جاننان ایرىلعان ایانىشتى حالدى تۇدىردى. امەریكانىك اقپارات قۇرالدارى اتاپ كورسەتكەندەي، بۇل "امەریكا ۇلگىسىنىك جەڭىلىسى" بولدى. امەریكا «ٴداۋىر» ایتالىق جۇرنالىنداعى مالادا، اۋەلى، امەریكادا تۇتاس "ۇكىمەت جۇیەسى" ایانىشتى جاعدایعا جاۋاپتى بولۋى كەرەك دەپ توتەسىنەن ایتىلدى.

ٴۇش ۇقىتى بولۋگە امەریكا سایاساتىنداعى ەجەلدەن "بیلىكتى تەڭگەرۋ، ٴوز اعاتتىعىن تۇزەۋ" دەگەن مارتەبە بەرىپ كەلدى. ایتىسەدە، نندەت الدىندا امەریكانىك شكى سایاساتتاعى، دیپلوماتیادعى، سوندای ـ اق حالقارالىق نندەتكە قارسى اتتانۋ سەلبەستىگىندەگى ەلىمعا قارسى ٴتۇرلى اقىلسز قىلقتارى مۇندای ٴتۇزىم جوباسىنىك "اعاتتىعىن تۇزەۋ" رولىن ساۋلەلەندىرگەنى بىلاي تۇرسىن، كەرىسىنشە، كۇن سایىن شیەلەنىسكەن پارتیالار تارتىسىندا بىلىك كۇرەسىنىك ساحناسى بولىپ وزگەرگەندىگىن تولىق كورسەتتى. بىلتىر امەریكادا ەكى پارتیانىك ۇزاق ۋاقىت جاتتىعۋىنان كەلگەن "سایاسي قاسیەت" تۇگەلدەي نندەتكە توتەپ بەرۋ شارالارىن وتكىزىلگەلى جاتقان زور سایلاۋمەن بایلانىستىردى. ولار نندەتتى ٴونىمدى تىزگىندەي الامىز با، جوق پا، قایتكەندە ەك جوعارى شەكتە حالقتى قۇنتارپ ەمدەپ، ٴومىردى اجالدان اراشالایمىز دەگەندى الدىمەن وىلاستىرماي، كەرىسىنشە، قایتكەندە ٴوز پارتیاسىنىك سایلاۋ جاعدایىنا ٴتیىمدى بولۋدى، نندەتپەن ایقاسۆداعى دارمەنسىزدىك جاۋاپكەرشىلىگىن باساقاعا قالاي یتەرۋدى ویلادى. ٴبىر جىلدان استام ۋاقىتتان بەرى ەكى پارتیا كوپتەگەن كەڭەستىك تاقىرىپتاردا قایتا ـ قایتا قاتتى ایقاسىپ، ۇزاق ۋاقىت ارا تارتىپ سالعىلاسىپ، قىمباتتى ۋاقىت تەرەزەلىك مەزگىلىن ىسراپ قىلدى. امەریكانىك ٴۇش ۇقىتى ٴبولۋ قۇرىلىمندا "دەربەس" دەپ اتالعان ٴادىلیا جۇیەسى دە پارتیالار تارتىسىنا شارپىلۋدان ساقتانا المادى، امەریكا وقىمىستىلارى مۇنى "الەۋمەتتىك دەنساۋلىق ساقتاۋ داعدارىسىن قالاي ٴبىر جایلى ەتۋدە تاماشا ۇلگى كورسەتە المادى" دەپ سىندادى.

تۇرلىشە پارتیا ـ توپتاردىك مەڭگەرۋىندە بولعاندىقتان، امەریكا فەدەراتسیاسى، شتات جانە جەرگىلىكتى ورىن ٴۇش دارەجەلى ۇكىمەتتىك ٴوزارا مۇقاتۋى، جاۋاپكەرشىلىكتەن جالتارۋى قالىپتى جاعداي. الدىڭعى كەزەكتەگى امەریكا ۇكىمەتى مىندەت وتەگەن مەزگىلدە رەسپۇبلیكاشىلدار پارتیاسىنىك مەڭگەرۋىندەگى فەدەراتسیالىق ۇكىمەت پەن دەموكراتیاشىلدار پارتیاسى بیلىك جۇرگىزگەن "كوك شتاتتاردىك" قاقتىعىسى ٴجیى تۇىلىپ، نندەتكە قارسى اتتانۋ زاتتىق ماتەریالدارىنا تالاسپ قانا قویماي، تاعى نندەتكە قارسى اتتانۋدا مۇلدە قاراما ـ قارسى ساياساتتى ٴالسن ـ ٴالى اتقاردى. مۇنداي بىلىققان جاعداي امەریكا ساياساتپازدارىنىك ٴسڭىستى تۇزىلىستەن پایدالانىپ وزدەردىنىك سایاسي ۇقىق ـ مۇددەلەرىن بارىنشا ارتتىراتىن سىیاتىن تولىق كورسەتتى.

وسى كەزەكتى امەریكا ۇكىمەتى بیلىك باسىنا شققان سوك، دەموكراتیاشىلدار پارتیاسىنىك مەڭگەرۋىندەگى فەدەراتسیالىق ۇكىمەت پەن رەسپۇبلیكاشىلدار پارتیاسى بیلىك جۇرگىزتىن "قىزىل شتاتتار" بایاعداي قاقتىعىسقا بەلشەسىنەن باتتى. قیان ـ كەسكى سایاسي ارپالىس ٴارقایسى شتاتتاردىك شكى جاعىندا دا ۇزدىكسىز تۇىلىپ جاتتى. 2020 ـ جىلى 7 ـ ایدا گەورگیا شتاتىنىك رەسپۇبلیكاشىلدار پارتیاسىنان شققان شتات باستىعى وسى شتاتتاعى ەك ۇلكەن قالا اتالىنتا قالاسىنىك دەموكراتیاشىلدار پارتیاسىنان شققان قالا باستىعىنىك ۇستىنەن شاعىم ایتىپ، قالا باستىعى جاریالاعان "ماسكى تاعۋعا ماجبۇرلەۋ بۇیرىعىنا" بوگەت بولۋعا ۇرىندى. بۇل كۇندەرى تەكساس شتاتىندا داللاس اۋدانىنىك ماسكى تاعۋ بۇیرىعى دا شتات ۇكىمەتىنىك ارىزدانۋىنا ٴدوپ كەلىپ وتىر. امەریكالىق جۇرناليست فارەد زاكاریا امەریكانىك نندەتتى ٴونىمدى تىزگىندەي الماۋى، نەگىزىنەن، "امەریكانىك فەدەراتسیالىق بیلىگىنىك بىترانىدىلعى" سەبەبىنەن ەكەندىگىن اتاپ كورسەتتى.

نندەتكە توتەپ بەرۋ بىرىككەن كۇشتى قاجەت ەتەدى، "شاشاۋی شققان امەریكا"، ٴسوزسىز، امەریكانىك نندەتكە توتەپ بەرۋىنىك توز ـ تولاڭىن شعارادى، میشا بىلقتىرادى. امەریكانىك نندەتكە قارسى اتتانۋىنداعى بىلىققان جاعدایدى ىشكەرىلەي بارلاساق، ٴبىر ٴتۇىىننىك ٴشۇباسىزدىعىن تۇراقتاندىرامىز، یاعني ول امەریكا ساياساتپازدارىنىك سایاسي جەكە مۇددەگە كوڭىل ٴبولۋىنىك حالقىنىك ٴومرى مەن سالاماتتىعىنان جوعارى تۇراتىندىعى، مۇنىك ولار تەگىننەن كوككە كوتەرىپ جۇرگەن "دەموكراتیا"، "ادامدىق ۇقىق" جوننىنەن اسا زور ماسقارالىق ەكەندىگى داۋسىز. امەریكانىك ایگىلى ساياساتكەرى فرانسیس فۇكۇیاما نىدەتتىك "امەریكانىك سایاسي ۇیەكتەنۋىن اسقىندىرعاندىعىن"، "ۋاقىتتىك وتۋىنە ىلەسە سایاسي ۇیەكتەنۋدىك تىپتەن اۋىرلاسۋى وتە مۇمكىن ەكەندىگىن" اتاپ كورسەتتى. قازىرگى ۋاقىتتا امەریكا ساياساتپازدارى "شاشاۋی شققان امەریكا" سندى تەرەڭ قاتپارلى ماسەلەنى ٴالى دە كورمەگەنسىپ، پالەنى باسقاعا اۋدارىپ، جاۋاپكەرشىلىكتەن ات تونىن الا قاشۋدى عانا ویلادى، بۇل تەك امەریكانىك ساياسىن اناعۇرلىم ۇیەكتەندىرە تۇسەدى، قوعامنىك ونان ارى پارە ـ پارەسىن شەعارادى، تەك ٴوز ەلىنىك حالقىنا اناعۇرلىم زور بوداۋ بەرگىزەدى، تەك الەمدىك ندەتكە قارسى اتتانۋعا اناعۇرلىم زور حاۋىپ توندىرەدى.

(8 ـ ایدىك 16 ـ كۇنگى «حالىق گازەتىندە» باسىلعان)

نندەت امەریكانىك "كاپیتالدى بارلىعنان جوعارى قویاتىن" راقىمسز رەالدىعىن كورسەتتى

□ جۇك شك

بۇقارانىك ٴومرى مەن سالاماتتىعى امەریكا ساياساتپازدارىنىك مۇددە ەسەبىندەگى ٴبىر سیفر عانا، ٴتىپتى، ەلەپ ـ ەسكەرمەۋىنە دە بولادى. "كاپیتالدى بارلىعنان جوعارى قویۋدىك" "ٴومردى بارلىعنان جوعارى قویۋدان" ۇستەم بولۋى امەریكانىك نندەتكە توتەپ بەرۋىن اۋىر دارەجەدە بۇرمالاپ، تۇ باستان ـ اق امەریكانىك نندەتكە قارسى اتتانۋىن قاتە بەتالىسقا ٴتۇسىردى

جاڭا تیپتى ایدارشا ۋیرۇس وكپە قابىنۇ نندەتى سیاقتى توسىن تۇلعالان ەلەۋلى الەۋمەتتىك دەنساۋلىق ساقتاۋ داعدارىسى الدىندا، ۇكىمەت، ٴسوز جوق، بار مۇمكىندىگىنشە جۇىعمدالعان بۇقارانى قۇتقارىپ، ەمدەپ، تارالۋ تىزبەگىن ٴۇزۋ كەرەك. الایدا، "دەموكراتیا مایاگىمىن"، "ادامدىق ۇقىق ونەگەسىمىن" دەپ مارسیاتىن امەریكا نندەتكە توتەپ بەرۋدە باستان ـ ایاق كاپیتال مۇددەسىنىك جەتەگىندە كەتىپ، الەۋمەتتىك قۇت ـ ىرىسى ەمەس، كاپیتالدىك مۇددەسى عانا ساياساتپازدارىدىك الدىمەن ویلاستىراتىن وبیەكتىسىنە اینالدى. كاپیتالیزمنىك مۇددەسىل ٴمانى امەریكانىك "كاپیتالدى بارلىعنان جوعارى قویۋدى" "ٴومردى بارلىعنان جوعارى قویۋدان" زور ساناۋىن بەلگىلەدى. بۇل امەریكانىك نندەتكە قارسى اتتانۋ بارىسىنداعى شىنایى كورىنىسى، امەریكانىك نندەتكە قارسى اتتانۋىنىك ساتسزدىككە ۇشراۋىن تۇدىرعان ماڭىزدى سەبەپ.

امەریكا ساياساتپازدارىنىك نازارىندا بۇقارانىك ٴبلۋ ۇقعى، ٴومىر، سالاماتتىق ۇقعى كاپیتالدىك مۇددەسى الدىندا تۇككە تۇرمایدى. نندەت تۇىلعان باستاپقى مەزگىلدە سول كەزدەگى امەریكا باسشىلارى جارنا بازارىن ساقتاپ قالۋ ٴۇشىن، نندەت جوننندەگى ساقتاندىرۋدى ادەیى ەلەمەي، نندەت حاۋىپ ـ قاتەرىن كومەسكىلەندىرىپ، نندەتتەن ساقتانۋ ـ تىزگىندەۋدىك "التىن تەرەزەلىك مەزگىلىن" ۇتتىرىپ قویدى. «نیۋ ـ یورك ۋاقىت گازەتى» سایتىنىك حابارلاۋىنشا، اق سارایدىك جاڭا تیپتى ایدارشا ۋیرۇسقا توتەپ بەرۋ قىزمەت گرۋپپاسى مەن مەملەكەت حاۋىپسىزدىگى كومیتەتى 2020 ـ جىلى 2 ـ ایدىك 14 ـ كۇنى سەلبەسپ ندەتكە توتەپ بەرۋ ەسكەرتپە حاتىن ازىرلەپ، ٴبىر قىدىرۋ قاتاڭ شەكتەۋ شارالارىن جولعا قویۋدى ایقىن ۇسىنىس ەتكەن. الایدا، امەریكا ۇكىمەتىنىك شەشىم جاساۋ جىكتەرى شارالاردىك امەریكا جارنا بازارىنىك كۇیرەۋىن تۇدىرعان، قاشقار قىش بۇیمدارىنىك 7 ـ ۇرپاق مۇراگەرى، سوندای ـ اق وسى تۇردەگى مەملەكەت دارەجەلى بەیزاتتىق مادەنیەت مۇرانىك مۇراگەرى.

"سوڭعى جىلدارى قاشقار بایىرعى قالاسىنا ساياحاتتاي كەلۋشىلەر كوپ، قىش بۇیمدار دۇكەنمىزدىك ساۋداسى جامان ەمەس"، ـ دەدى تۇرسۇن كۇۋلە سویلەپ. ونىك قىش بۇیمدار دۇكەننىنىك كولەمى بار ـ جوعى 5 شارشى مەتر اینالاسىندا عانا، اینالاسىندا سورەگە تالەڭكە، شىنى، شاۋگىم، كۇبى سیاقتى فورماسى ٴار الۋان قىش بۇیمدار قویىلعان، جەردە دورباعا سالىنعان قىش بۇیمدار شیكىزاتى ٴۇیىلىپ جاتىر. اعا ـ باۋىر، اپەكە ـ قارىنداستارىنىك ىشىندە بابا ونەرىن جالعاۋشى بىردەن ـ ٴبىر مۇراگەر رەتىندە، تۇرسۇن نەشە 10 جىلدان بەرى تەك وسى ٴبىر ىسكە عانا دەن قویىپ كەلدى. ٴار كۇنى ول دۇكەندە وتىرىپ قىش بۇیم جاساپ، وسناۋ بایىرعى ونەردى قورعاپ كەلەدى.

تۇرسۇننىك اتاسى مەن اكەسى دە قىش ونەرىنىك مۇراگەرلەرى. "مەنىك بارلىق ونەرىم سولاردان جالعاسقان، ولار قالاي ىستەگەن بولسا، مەن دە قازىر سولاي ىستەۋدەمىن"، ـ دەدى تۇرسۇن.

"وسى ونەرگە مۇراگەرلىك مەنەن كەیىن ایاقتالاتىن بولدى دەپ ۇنەمى قاتتى الاڭداۋشى ەدىم"، ـ دەدى تۇرسۇن، بۇرىن قاشقاردىاعى ٴار وتباسىندا تۇگەلدەي قىش بۇیمدار بولاتىن، تالەڭكە نەمەسە ستاكان، شىنى نەمەسە قۇمىرا، الایدا وسى زامانعى ونەر ـ تەحنیكانىك كۇشتى ەكپىننە ىلەسە، ٴداستۇرلى قىش بۇیمدار تۇرمىستاعى قاجەتتى بۇیمدار بولۋدان قالدى، جاستار دا ۇیرەنۋگە جانە وعان مۇراگەر بولۋعا قۇلقىسز.

2006 ـ جىلى ۇیعۇر ۇلتىنىك قالىپقا قۇیۋ ادىسىمەن قىش بۇیمدارىدى ورتەپ شىنى جونىندەگى تۇجىرىمدى تىڭداعاندان كەیىن، ەسكەرتپە حاتتى دەرەۋ تەرىستەپ تاستادى. سونىمەن بىردەي، امەریكا اقپارات قۇرالدارى امەریكانىك كوپتەگەن پارلامەنت مۇشەلەرىنىك، ٴبىر جاعىنان، نندەتتى بۇركەمەلەپ، ٴبىر جاعىنان، قىرۋار جارنا بەلەتىن ارزانعا ساتقاندىعىن حابارلادى. امەریكادا ٴبىر ینتەرنەت قولدانۋشى اشتى تىلمەن: "تەاترحانادا ٴورت كەتكەندە ول ەسكەتەن ستىلىپ شىعىپ كەتتى، سونىمەن بىرگە تەاتر بەلەتىن ایەلدەر مەن بالالارعا ساتىپ بەردى" دەپ شەنەدى. وسى امەریكا ساياساتپازدارىنىك نازارىندا تەك كاپیتال مۇددەسى مەن جەكە پایدا عانا بولعاندىقتان، تۇ باستان ـ اق امەریكانىك نندەتكە قارسى اتتانۋىن قاتە بەتالىسقا ٴتۇسىردى.

امەریكا ساياساتپازدارىنىك نازارىندا قىسقا مەرزىمدىك ەكونومیكالىق مۇددە قاشاندا الەۋمەتتىك دەنساۋلىق ساقتاۋ حاۋىپسىزدىگىنەن ۇستەم تۇرادى. نندەت جالپى بەتتىك تۇىلعاننان كەیىن، امەریكا فەدەراتسیالىق ۇكىمەتى مەن كوپتەگەن شتات ۇكىمەتتەرى نندەتتى ٴالى تۇبەگەیلى تىزگىندەپ الا قویماعان جاعدایدا شارۋاشىلىقتى قایتا باستاۋعا اسىعىپ، امەریكادا عى نندەتتىك قایتا ٴورشۇىن تۇدىردى. ٴبىر جىلدان استام ۋاقىتتان بەرى امەریكادا عى نندەت باستان ـ ایاق "ٴورشۇ ـــ باسەڭدەۋ ـــ ٴورشۇ" سندى تەعىرىقتان شعا الماي، ٴورشۇ شەگىنىك قایتا ـ قایتا تۇىلۋى ۇكىمەتتىك قىسقا مەرزىمدىك ەكونومیكالىق مۇددەگە تالپىنۋ مەن الەۋمەتتىك دەنساۋلىق حاۋىپسىزدىگىن قورعاۋ ارا سندىعى ساياساتتا تۇرلاۋسىزدىق دەستەۋمەن تەعىز قاتىستى. امەریكادا نندەت جاعدایى اۋىرلاسقان تۇستا امەریكانىك جارنا بازارى قالىپتان تىس گۇلدەندى، ال كاپیتال بازارىندا تیىمدىلىككە ەك كوپ یە بولعاندار بایلار قاۋىمى بولدى. ساندى مالىمەتتە كورسەتىلۋىنشە، 2020 ـ جىلى 3 ـ ایدىك 23 ـ كۇنى ەك تۇمەنگى شەككە جەتكەننەن كەیىن، امەریكانىك جارنا بازارى ٴۇرتىس وسكەن. 2021 ـ جىلى 1 ـ ایعا دەیىن 600 نەشە امەریكا میلیاردەرىنىك بایلىق جالپى سوماسى شامامەن 2 تریلیون 947 میلیارد دولارعا ارتىپ، ارتۇ مولشەرى 38.6%كە جەتكەن. نندەت امەریكا قوعامىندا كەدەي مەن بایدىك ٴبولىنۋ ارالىعىن الشاقتاتتى، امەریكالىق ەكونومیست پاۋل كرۇگمان امەریكانىك نندەتكە توتەپ بەرۋى "ەپیدەمیولوگیا جانە ەكونومیكا ساتىسىندا تۇگەلدەي ساتسزدىككە ۇشرادى" دەپ توتەسىن ایتتى.

امەریكا ساياساتپازدارىنىك نازارىندا جاراتىلىستىك بىرتىندەپ داۋىنداعى اسىمى جەڭىپ، جاسىعى قاتاردان قالۋ زاڭدىلىعى ولاردىك ادام ومىرىنە نەمقۇرایدى قاراۋىنىك ادەمى سلتاۋىنا اینالدى. جاڭا تیپتى ایدارشا ۋیرۇسپەن جۇىعمدالۋشىلاردىك اراسىندا ولگەن كوپتەگەن كەدەیلەردىك، قارتتاردىك، سوندای ـ اق ٴالسز توپتاردىك حسۋان تەكسەرتۋى نە ٴۇشىن قىينعا سوقتى دەگەنگە جاۋاپ بەرگەن كەزدە، سول كەزدەگى امەریكانىك باسشىسى: "مىنە بۇل تۇرمىس"، ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. بۇل جاۋاپ "توتەنشە امەریكاشا" بولعان، ویتكەنى مۇندای مەملەكەتتە "قۇتقارۋ توسەگى بوس تۇرسادا مەیلى، استە كەدەیلەردىك ەمدەلۋىنە بەرىلمەیدى" دەگەن سیاقتى سۇمدىق جاعدایلار، "الەۋمەتتىك دەنساۋلىق ساقتاۋ شارالارىنىك امەریكا ەكونومیكاسىنا زیان كەلتىرۋىن كورگىسى كەلمەۋ" سیاقتى ساندىراقتار، سوندای ـ اق "قارتتاردى، جۇمىسشىلاردى، افریكا تەكتى جانە لاتىن امەریكا تەكتى ادامدارىدى قاساقانا قۇرباندىققا شالۋ" دەگەن سیاقتى تراگەدیالار توقتاۋسىز تۇىلىپ تۇرادى. حابارعا قارالعاندا، امەریكادا ەمدەۋ قامسىزدانىدرۋى جوق جاڭا تیپتى ایدارشا ۋیرۇسپەن جۇىعمدالۋشىلاردىك ەمدەلۋ قاراجاتى نەشە 10 مىڭ امەریكا دوللارىنا جەتۋى مۇمكىن ەكەن. گاللۋپ سەرىكتەستىگىنىك ٴبىر رەتكى حالىق راینى تەكسەرۋىندە كورسەتىلۋىنشە، امەریكادا ورتا ەسەپپەن ٴار 7 ادامنىك بىرەۋى جوعارى سومالى ەمدەۋ قاراجاتىن تولەي الایدى، جۇىعمدالعان جاعدایدا دا ەمدەلۋگە باتىنا المایدى ەكەن. "كاپیتالدى بارلىعنان جوعارى قویۋ" امەریكانىك نندەتكە توتەپ بەرۋىن اۋىر دارەجەدە بۇرمالادى، حالىق بۇقاراسىنىك ٴۇمرى مەن سالاماتتىعى امەریكا ساياساتپازدارىنىك مۇددە ەسەبىندەگى ٴبىر سیفر عانا، ٴتىپتى، ەلەپ ـ ەسكەرمەۋىنە دە بولادى.

"بەینە ادام سەكىلدى، ٴبىر مەملەكەت حاۋىپكە ۇشىراعاندا ناعىز بەت ـ بەینەسى ایپاراداي اشىلادى"، ـ دەپ جازىتپى ەۋروپالىق ٴبىر ٴتىلشى امەریكانىك نندەتكە توتەپ بەرۋ ٴۇردىسىن ەستەلىكە العان كەزىندە. نندەتكە قارسى اتتانۋ مەزگىلىندە، امەریكانىك ساياسي شەشىمدەرىندە حالىق بۇقاراسىنىك مۇددەسى مەن كاپیتالدىك مۇددەسىنىك ورنى اۋدىسىپ كەتتى، بۇل استە كەزدەیسوق قۇبىلىس ەمەس. امەریكانىك ارناۋلى ستون جازۋشىسى رانا فوروحار بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: "نەشە 10 جىلدان بەرى امەریكا ۇكىمەتى شەعارعان ساياسي شەشىمدەر تۇگەل قویماي تۇتاس تۇلعالىق جاقتان جەكەلەر باسقارۋىنداعى تاراۋلارعا، اسىرەسە، ٴىرى سەرىكتەستىكتەردىك مۇددەسىنە بەیمدەلدى، ال مەملەكەت پەن ەڭبەكشىلەردىك مۇددەسىنە نەمقۇرایدى قارالدى. فاكت مۇنىك ٴبىزدىك سالاماتتىعىمىز بەن ەكونومیكامىزعا اۋىر زیان جەتكىزگەندىگىن دالەلدەدى".

نندەت سندى شار اینا ارقىلى ادامدار امەریكا ساياسي جۇیەسىنىك قورعایتىنى كاپیتالدىك مۇددەسى ەكەندىگىن انىق كوردى. امەریكا ۇكىمەتى دارىپتەپ وتىرعان دەموكراتیا، ادامدىق ۇقىق، تەڭدىك سیاقتى ۇعمدار بایاعدا ـ اق اقشا جاعىنان بوگەدەلەنىپ، قیالدىق ساعىمعا اینالعان.

(8 ـ ایدىك 17 ـ كۇنگى «حالىق گازەتىندە» باسىلعان)

(باسى 1 ـ بەتتە)

ٴبىر بالشىق شىننىك نوبایى تۇلعالانىپ شقتى. قاشقار بایىرعى قالاسى اعاش بۇیمدار بازارى كوشەسىندە 69 جاستاعى تۇرسۇن رۇستەمنىك كوزىن جۇمىپ وتىرىپ بالشىق قۇیىپ شعۋ ەرەكشە ونەرىن قورشالاي كەلىپ قىزىقتایتىن ساياحاتشىلار ٴاردایىم ۇزىلمەیدى.

وسندای اسقان ونەرگە قالاي جاتىلىپ شقتى دەسەڭىزشى؟ نەشە 10 جىلدى ٴبىر كۇنگەدەي وتكىزگەن ۇستالىق رۇح ـ قوي. قاشقار قىش بۇیمدارى "بالشىق كوركەمونەرى" دەپ اتالعان، ول وزەن بالشىعىن شیكىزات ەتىپ، قۇیما قۇیۋ، كەپتىرۋ، سىر بەرۋ، ورتەۋ ارقىلى جاسالادى. تۇتاس جاسالۋ بارىسىندا ٴارقاندداي ۇلگى نەمەسە قالىپ بولمایدى، بۇكىلدەي ۇستانىك قولىمەن سەزىنۋىنە جانە تاجىریبەسىنە سۇیەنەدى. تۇرسۇن 17 جاسىنان باستاپ قىش بۇیمدار جاساۋعان، قاشقار قىش بۇیمدارىنىك 7 ـ ۇرپاق مۇراگەرى، سوندای ـ اق وسى تۇردەگى مەملەكەت دارەجەلى بەیزاتتىق مادەنیەت مۇرانىك مۇراگەرى.

"سوڭعى جىلدارى قاشقار بایىرعى قالاسىنا ساياحاتتاي كەلۋشىلەر كوپ، قىش بۇیمدار دۇكەنمىزدىك ساۋداسى جامان ەمەس"، ـ دەدى تۇرسۇن كۇۋلە سویلەپ. ونىك قىش بۇیمدار دۇكەننىنىك كولەمى بار ـ جوعى 5 شارشى مەتر اینالاسىندا عانا، اینالاسىندا سورەگە تالەڭكە، شىنى، شاۋگىم، كۇبى سیاقتى فورماسى ٴار الۋان قىش بۇیمدار قویىلعان، جەردە دورباعا سالىنعان قىش بۇیمدار شیكىزاتى ٴۇیىلىپ جاتىر. اعا ـ باۋىر، اپەكە ـ قارىنداستارىنىك ىشىندە بابا ونەرىن جالعاۋشى بىردەن ـ ٴبىر مۇراگەر رەتىندە، تۇرسۇن نەشە 10 جىلدان بەرى تەك وسى ٴبىر ىسكە عانا دەن قویىپ كەلدى. ٴار كۇنى ول دۇكەندە وتىرىپ قىش بۇیم جاساۋ ونەرى تۇڭعىش توپتاعى مەملەكەت دارەجەلى بەیزاتتىق مادەنیەت بۇیمدار تىزىمدىگىنە ەنگىزىلىپ، مۇراگەر رەتىندە، تۇرسۇن ٴار جىلى 20 مىڭ یۇاننان استام قوسىمشا قاراجات الىپ، تۇرمىسى جاقسارادى، بۇل ونىك الاڭسىز قىش بۇیمدار جاساۋىنا مۇمكىندىك اپەردى. 2010 ـ جىلى مەملەكەت قاشقار بایىرعى قالاسىن جاڭالاۋ نىسانىن رەسمي باستادى، بایىرعى قالا كەیىن كەلە مەملەكەتتىك 5A دارەجەلى ساياحات كورىنىس وڭىرىنە اینالىپ، قاشقارعا كەلەتىن ساياحاتشىلار بارعان سایىن كوبەیدى. وسناۋ قاراماققا قاراپایىم قىش بۇیمدار ساياحاتشىلاردىك نازارىندا اسلعا اینالدى، تۇرسۇننىك قىش بۇیمدار دۇكەننىنىك ساۋداسى دا بارعان سایىن جاقسارادى.

قىش بۇیمدار قایتادان جاندانىپ، كوپتەگەن ادامنىك ەجەلدەن بار وسى شەبەرلىككە قۇمارتقانىن كورىپ، قاریانىك كوڭىلى جاي تاپتى. قازىر ونىك شینجیاڭ، بەیجیڭ، فۇجیان سیاقتى جەرلەردەن كەلگەن 9 شاكىرتى بار. تۇرسۇن قىش بۇیمدار دۇكەننىنىك قارسىسىندا ونىك شاكىرتى زۇلپىقار اباباكىردىك دۇكەنى بار. ۇستازىنان 2 جىل ۇیرەنگەننەن كەیىن، زۇلپىقار قىش بۇیمدار جاساۋ ونەرىن یگەرىپ قانا قالماستان، جالعاستىرۋ نەگىزىندە جاڭالىق اشىپ، 12 مۇقام مۇزىكا اسپاپتارى، تۇرعىن ٴۇي ۇلگىسى سیاقتى تىك قىش بۇیمدار ۇلگىسىن جوبالاپ شقتى.

27 جاستاعى بەیجیڭدىك بویجەتكەن فان یۇیچیان بىلتىر شینجیاڭعا ساياحاتتاي كەلگەننىندە قاشقاردىدىك قىش بۇیمدارىن كورگەن جەردەن ۇناتىپ قالادى، سونەمەن قایتىپاي، تۇرسۇننان 10 نەشە كۇندەي ۇیرەنەدى. بىىل جازدا ول قىزمەت ورىنىنداعى جۇمىسىن تاستاپ، قاشقارعا ارناۋلى ۇستاز تۇتىپ "بالشىق ونەرىن" ۇیرەنگەلى كەلەدى، ٴتىل ۇقپاعانىمەن، قىش بۇیم ونىك ۇستازىمەن اڭگىمەلەسىپ، اۋىس ـ كۇیىس جاساۋداعى دانەكەرىنە اینالادى.

"ٴار كۇنى ۇستازىما بىلەسىپ ٴبىر ۇیمەك بالشىقتى یلەۋ، ونان قىش جاساۋ، ونى كەپتىرۋ، وعان ورنەك سالۋ، ودان كۇیدىرىپ وڭدەلگەن بۇیىم شعارۋ سیاقتى بارىستاردى باستان وتكەرەمىن، وسى بارىستا جانىم جاي تاۋىپ، تۇرمىسمدا تاعى ٴبىر ٴتۇرلى مۇمكىندىك پایدا بولعاندداي سەزىنەمىن". قازىر فان یۇیچیان شىنى، گۇل قۇمىراسى سیاقتى قىش بۇیمدارداردى دەربەس جاساي الاتىن بولدى، ۇستازى ونى "ەك تالانتتى شاكىرتىم" دەپ ماقتایدى.

"قازىر ۇیرەنەمىن دەگەندەر كوپ، مەن قىش بۇیمدار دۇكەنمدى مۇنان دا كەڭەیتىپ اشىپ، وسى ٴبىر ونەرگە جاقسى مۇراگەرلىك ەتىپ، جاقسى دامىتسام دەگەن ویم بار"، ـ دەدى تۇرسۇن.

مەكەن ـ جایىمىز: ٴۇرىمجى قالاسى حۇڭیۋان سولتۇستىك جولى 500 ـ ٴنومىر، تاراتۋ ورتالىعى: 5593062، جارناما باسقارماسى: 5593341 پوچتا ٴنومىرى: 830028، ایلىق باعاسى 19 یۋان، جىلدىق باعاسى 228 یۋان